

Kozma Judit

„Minél többet dolgoztam az iskolában,
annál jobban tiszteltem a tanárokat...”

(Interjú Josephine Joelsonnal
az iskolai szociális munkáról)

Több helyen indult Magyarországon az elmúlt időszakban szociálpedagógus-képzés azzal a céllal, hogy a gyermekvédelem területének képezzen szociális szakembereket. Egy olyan gyermekvédelmi terület, az iskolai szociális munka számára is képezzük hallgatóinkat, mely eddig nem volt honos nálunk, de hasznáról, lehetőségeiről sokat tudunk más országok tapasztalataiból. Ezt az interjút egyfajta reklámnak szánom, melynek célja, hogy meggyőzze az illetékeseket (az iskolák falain kívül és belül) arról, milyen nagy előnyei lennének, ha minél szélesebb körben elterjedne hazánkban ez a fajta gyermekvédelmi tevékenység. Ajánlom ezt az interjút a szociálpedagógia kurzusok hallgatóinak is. Avatottabb szakértőt, azt hiszem, nehezen választhattam volna arra, hogy beszéljen a gyermekvédelmi, és azon belül is az iskolai szociális munkáról, mint Josephine Joelson, aki negyven éve a gyermekvédelem területén dolgozó szociális munkás, és ebből huszonhét éve iskolákban tevékenykedik. Számomra, mint a szociális munka tanára számára személye azért is érdekes volt, mert jelenleg nyugdíjasként a clevelandi Case Western Reserve University szociális munkás mester-kurzusokat és doktorátusi képzést kínáló fakultásán tereptanár.

*

Kezdeként szeretnék egy személyes kérdést feltenni. Miért választotta az iskolai szociális munkát hivatásként?

Kisgyermekkorom óta tanár akartam lenni. Én voltam családukból az első, aki egyetemi diplomát szerzett. Amikor felvettek az egyetemre, tanítói tárgyakat vettem fel, de ezek igen komoly csalódást okoztak nekem. Negyvenöt év telt el azóta, a helyzet talán javult, de akkor ezek a kurzusok rettenetesen unalmasak voltak. Úgy éreztem, hogy ha nekem ezeket kell tanulnom, akkor bizony belőlem nem lesz tanár. Ebben az időben viszont szociológia előadásokat is látogattam, a szociológia történetéről, a politika szociológiájáról, és ezek nagyon érdekesek voltak. Megbeszéltem a problémát szociológia tanárommal, és ő ajánlotta, hogy legyek szociális munkás. Én addig nem hallottam erről a foglalkozásról. Onkéntes

munkásnak jelentkeztem egy ügynökséghez, és minél tovább csináltam ezt a munkát, annál jobban megszerettem. Így vált hivatásommá a szociális munka.

Milyen tevékenységeket ajánlottak az ügynökségek abban az időben az önkénteseknek?

Először a Community Service Society-nél (Közösségi Szolgáltató Szövetség) dolgoztam, családlátogatásokat csináltam olyan asszonyoknál, akik beteg gyermeket neveltek. Később a Housing Departmenthez (Lakáshivatal) kerültem, rossz lakáskörülmények között élő klienseknél készítettem környezettanulmányokat. Munkámat sikeresnek éreztem, mert amikor megírtam a jelentésemet, a hivatal igyekezett jobb körülmények közé juttatni ezeket az asszonyokat és gyerekeket. Nyáron egy iskolához szegődtem játszótéri felügyelőnek. Ez New Yorkban volt. Az iskolák akkoriban nyári foglalkoztató programokat ajánlottak, és ehhez főiskolásokat szerződtettek. Játszottunk a gyerekekkel, igyekeztünk elérni, hogy ne verekedjenek. Én ezt nagyon élveztem. Mikor megszeréztem az általános szociális munkás diplomát, ösztöndíjat nyertem a Cleveland Állami Egyetemre a mesterfokú képzésre, de ebből akkor nem lett semmi, mert találkoztam a férjemmel, és három gyermekünk született. Csak a hatvanas években szereztem meg a szociális munka mestere címet. De addig is a gyermekjóléti szolgáltatások területén dolgoztam.

A hatvanas években a kormány igen sok pénzt fektetett be az állami iskolákba, és amikor megszeréztem a mesterfokú diplomát, alkalmam nyílt, hogy iskolában helyezkedjem el szociális munkásként Pittsburgben. Legszebb álmaim valósultak meg ezzel. Ekkor még csak kísérleteztek az iskolák a szociális munka szolgáltatások bevezetésével. Ebben az iskolában is arra keresték a választ alkalmazással, hogy jelent-e valamilyen változást az iskola életében a szociális munkás alkalmazása. A cél egyfajta munkaköri leírás megalkotása volt, mely arra vonatkozott, hogy mik lehetnek az elvárások az iskolai szociális munkással szemben, illetve mit nem szabad csinálnia. Szóval odamentem dolgozni. És a tanárok bizony nagyon gyanakvóak voltak. Féltek, hogy miképp fogom megítélni a munkájukat. Hosszú ideig tartott, amíg sikerült megfelelő kapcsolatot kiépítenem velük, és elérni, hogy megbízzanak bennem.

Huszonhét éve vagyok iskolai szociális munkás, és el kell mondanom, hogy nagyon szeretem ezt a munkát. Később Clevelandbe jöttünk a férjemmel, és itt az állami iskoláknál dolgoztam. Mára azt hiszem már nem kell bizonyítanunk, hogy sokat jelent a szociális munka az iskolák számára.

Miért bizonyult jónak a szociális szolgáltatásokat az iskolában ajánlani?

Az iskola természetes hely a szociális munka szolgáltatások számára. Ez esetben nem kell speciális tér a szociális munkának, és még az sem kell, hogy a kliensek kinyilvánítsák, hogy problémájuk van, enélkül is a szociális munka hatókörébe kerülhetnek. A legtöbb szociális munka szolgáltatás esetén a kliensnek tudatosítania kell, hogy problémája van, majd el kell mennie egy speciális helyre, hogy a szolgáltatást megkapja. Sok ember számára nagyon nehéz elismerni, hogy az életében olyan probléma van, amelynek megoldásában segítségre van szüksége. Erre az iskolai szo-

ciális munka esetében nincs szükség. A probléma létét mutatja az iskolai gond a gyerekekkel: nem tanul, nem tud kijönni másokkal, rendetlenkedik az órán vagy a szünetben, magányos vagy állandóan verekszik. Szóval általában valamilyen viselkedés jelzi a problémát, és azt korai szakaszban fel lehet fedezni. Nem várjuk meg a beavatkozással, amíg a gyerek például összeütközésbe kerül a törvénnyel, vagy súlyos visszaélés áldozatává válik. Egészen korán, a probléma következményeinek visszafordíthatatlanná válása előtt lehet beavatkozni. Emiatt gondolom én, hogy nagyon fontosak az iskolában nyújtható szociális munka szolgáltatások.

A másik ok szerintem az, hogy a tanárok igen nehéz munkát végeznek. Nem tudom, máshol mi a helyzet, de itt az Egyesült Államokban mi elvárjuk a pedagógustól, hogy minden, az osztályban felmerülő problémát egyedül oldjon meg. És nemcsak az elvárások igen nagyok és bonyolultak, de a körülmények is nehezek. A tanár egész nap az osztályteremben van, és nincs arra lehetősége, hogy gondjait, vagy tanítványai problémáit valakivel, egy másik felnőttel megossza. Emlékszem, hogy amikor már egy éve iskolai szociális munkás voltam, és a tanár kollégák már bíztak bennem, nem egyszer volt olyan, hogy még a mosdóba is elkísértek, hogy elmondhassák, hogy egyik vagy másik gyerekkel gondjaik vannak. Gyakran nem is tanácsot vagy konkrét segítséget vártak, csak azt akarták, hogy hallgassam meg őket. Hogy például ezzel a gyerekekkel nem bír, hogy megbüntetni nem akarja, de nem tanul, és megőrjíti őt, és így tovább és így tovább.

Nálunk többen vannak olyanok, akik megkérdőjelezik, hogy szükség van szociális munkásra az iskolában. Azzal érvelnek, hogy ha a tanárok, tanítók nem képesek az ott jelentkező problémákat megoldani, akkor régen rossz. Szerintük a tanító- és tanárképzést kellene úgy megváltoztatni, hogy az iskolában jelentkező szociális problémákat képesek legyenek a pedagógusok megoldani.

Voltak olyan idők, amikor ezt nálunk is megpróbálták, de sohasem működött. Túl nagy a különbség a két szakma céljai között: a jóléti szolgáltatások célja a gyermeket képessé tenni az alkalmazkodásra, illetve a gyermek jóllétének biztosítása; a tanítás célja pedig a gyermek tudásának gyarapítása. Sok tanár mondta, hogy szeretne ő annak az egy problémás gyereknek a bajaival foglalkozni, de ott van a másik huszonnégy, és a tanulmányi-oktatási munkával kell törődnie. Szóval, amit ma az iskolai szociális munkás csinál, nem olyan dolog, amit a tanárok nem akartak csinálni. Sokan közülük csodálatos készségekkel vannak megáldva, és nagyon jó kapcsolatuk van a gyerekekkel. És sokan csinálják is, annak ellenére, hogy az egyéb elvárások miatt nagyon leterheltek.

Másrészt, ha azt akarnánk, hogy a tanárok foglalkozzanak az iskolában jelentkező szociális problémákkal is, akkor teljesen meg kellene változtatni a viszonyokat az osztályteremben, hogy erre képesek legyenek. Nem mondom, hogy ez lehetetlen, és talán ez a megoldás jobb lenne, mint a jelenlegi, de ehhez teljesen meg kellene változtatni az oktatási munkát, a tanítási módszereket is. A jelenlegi rendszerrel ez nem fér össze. Ma már nagyon különbözik az oktatás a negyven évvel ezelőttilől, de azért,

ha bemegyünk az osztályterembe, alapvető vonásaiban ma is ugyanazt látjuk, mint akkor. Nem hiszem, hogy az oktatás a következő negyven évben akkorát tudna változni, hogy ez lehetővé tegye, hogy a tanárok, oktatási feladataik mellett, a szociális munkát is el tudják végezni.

A mai oktatási rendszerben túlterhelné a tanárokat ez a feladat, ahogy ezt manapság Magyarországon is látjuk.

Hát igen, ezért jött létre az iskolai szociális munka 1907-ben. Az iskolában jelentkező szociális problémák akadályozták a tanítást, és a tanároknak nem volt elég idejük ahhoz, hogy kimenjenek az iskolából, meglátogassák a családokat, és azok problémáinak megoldásában is segítséget nyújtsanak. Ezt a feladatot először tanárok végezték, akik speciális készségekkel rendelkeztek, és szívesen foglalkoztak emberi problémákkal. Őket e feladat elvégzésére kiemelték az osztályteremből, és a szociális munkát tették feladatukká. Csak később vált az iskolai szociális munka a szociális szakma egyik speciális ágává.

Milyen konkrét feladatai vannak a szociális munkásnak az iskolában?

Az előbb arról beszéltünk, hogy a szociális munkásnak a tanároktól különböző készségekkel és tudással kell rendelkeznie. A szociális munkás ilyen sajátos készségeihez tartozik, hogy tud pszichoszociális felmérést (psychosocial assesment) készíteni. Ez segíti az iskolát abban, hogy a problémát a lehetséges mélységben, teljességig és a lehető legszakszerűbben felmérje. Például azt mondja az igazgató: „Ez a gyerek rossz. Előbb-utóbb kötélen végzi.” Akkor jön a szociális munkás, és interjúkat csinál, megfigyeli a gyereket az órán és a szünetben, meglátogatja a családot, beszél a szomszédokkal. Így sokkal teljesebben képes megismerni a helyzetet, mint az iskolai személyzet. Az eredmény pedig gyakran megdöbbentí a tanárokat. Mint annak a kilencéves kislány kliensemnek az esete, akit állandóan büntetett a tanító, mivel rendetlen volt, nem tanult, elaludt az órán, nem csinálta meg a házi feladatát. Csak azt nem tudta, hogy ennek a kislánynak még öt kisebb testvére van, és mivel az anyjuk állandóan részeg, ennek a kislánynak kell gondoskodnia a kicsikről.

A második lépés a felmérés után, hogy a szociális munkás az iskolával együtt valamiféle cselekvési tervet dolgoz ki a probléma megoldására. Ha az iskola megtudja a problémák okát, akkor rendszerint kétféle reakciója lehet. Az egyik, hogy teljes egészében felvállalja a problémát, és – kerül, amibe kerül – mindent meg akar tenni, hogy megoldja azt. A másik lehetséges reakció, hogy minden áron igyekszik megszabadulni a gyerektől. Menjen intézetbe, másik iskolába, bárhová, csak onnan el. A szociális munkásnak a beavatkozás megtervezésénél viszont a realitást és a gyermek érdekeit egyszerre kell képviselnie. Sajátos tudása a helyi erőforrások, szolgáltatások, ügynökségek alapos ismerete. Például ismernie kell azt az ügynökséget, mely házvezetőnőt tud egy családnak biztosítani, ha az anya súlyos beteg, és a gyerekeket nem képes ellátni. És nemcsak tudja a szociális munkás, hogy hol lehet elérni a szükséges szolgáltatást, de képes a szolgáltató ügynökségekkel tárgyalni is, képes összekötőként működni, ismeri a szociális munkás nyelvet, tudja mit kell mondania, hogy ügyfele megkapja a szükséges szolgáltatást. Tehát a szociális munkásnak

reális cselekvési tervet kell kidolgoznia, mely tartalmazza a végrehajtáshoz igénybe vehető közösségi és egyéni erőforrásokat. És ezek után kapcsolatban kell maradnia az erőforrások képviselőivel, biztosítania kell, hogy ezek a család rendelkezésére álljanak.

A terv más részeit a szociális munkás maga hajtja végre. Például azon gyerekek számára, akik túl félénkek, visszahúzódók, nem jönnek ki a többiekkel, a szociális munkás gyermekcsoportot szervezhet. Egyszer vagy kétszer egy héten csoportösszejövetelet tarthat. Ha négy-öt gyermek összejön, és a szociális munkás tudja, hogyan lehet őket buzdítani, beszélgetni fognak, meg fogják egymással osztani gondolataikat, gondolataikat, és ez segíteni fog rajtuk. Gyakran látogat el a szociális munkás az osztályterembe. Saját maga is tarthat órát, ha az ő speciális tudására ilyen módon van szükség. De olyan esetem is volt, amikor szappant és törülközőt vittem, hogy megmosdassak egy gyereket, akivel szemben a tanárnak ellenérzéseim voltak, mert az piszkosan jött az iskolába. Mikor jött a kolléga panaszkodni, kérdeztem tőle, mit akar, mit csináljak az ügyben. Aztán vittem a szappant, meg a gyereket a mosdóba. Ez használt. Ezután a kolléga rájött, hogy ezt bizony maga is megteheti. Persze beszélni szoktunk ilyenkor a szülőkkel is, és ha ez sem használ, akkor rendszeresítjük a szappant, törülközőt és a mosakodási lehetőséget a gyermek számára az iskolában. Ehhez nem kell igazából szociális munkásnak lenni, de lehet figyelmeztetni a tanítókat, hogy ezt is lehet. Más esetben, ha több gyermeknek vannak problémái a személyi higiénéjával, a szociális munkás órát tarthat a témáról. Néhány iskolában sok a konfliktus a gyerekek között. A szociális munkás ilyen esetekben taníthatja a tanárokat – hogyan oldják meg a konfliktusokat; de a gyerekeket is – miképp lehet megoldani fizikai erőszak nélkül ellentéteiket. Sok gyerek ezt egyáltalában nem tudja. Ott-hon azt tanulta meg, hogy ha bántanak, be kell húzni egyet a támadónak, de még jobb, ha nem várod meg, míg bántanak, hanem te húzol be előbb. A munka mindig attól függ, hogy mire van szükség. Ez teszi ezt a szakmát olyan érdekessé, mert mindig új helyzet teremődik, új problémák támadnak, és új módszereket kell találni arra, hogy foglalkozzunk velük. Az iskolai szociális munkásnak valóban nagy mértékben kreatívnek kell lennie. Az osztályteremben általában csak a legagresszívabb gyerekekkel foglalkozunk. Miközben sok olyan gyerek is van, aki csendes, visszahúzódó, félénk, emiatt félrelökve érzi magát. Arra jöttünk rá az évek folyamán, hogy ezekkel is foglalkoznunk kell, nekik is meg kell tanítani új viselkedési módszereket, hogy nem csak a visszaütés vagy a behódolás van. Minél többet dolgozol, annál több lehetőség nyílik meg előtted.

Bármilyen változás, bármilyen váratlan esemény az iskolában, a tanár halála például, vagy egy tanuló halála, öngyilkossága, szóval bármilyen traumatikus esemény az iskolában igényli a szociális munkás beavatkozását. Az oktatás elsősorban intellektuális irányultságú. A szociális munkás pedig nemcsak az intellektussal, hanem az érzelmeikkel is foglalkozik, ez pedig olyan terület, mellyel a legtöbb ember nehezen boldogul, ehhez viszont a szociális munkás ért.

Úgy gondolom, hogy az iskolai szociális munkás egyik legfontosabb kész-

sége, hogy képes legyen észrevenni a problémát. Magam is tanítottam, és láttam, hogy a tanárok pár év után hajlamossá válnak arra, hogy szó nélkül elmenjenek a problémák mellett, hogy észre se vegyék azokat.

Igen. Ez főleg abban az esetben történik meg, mikor nem tudják, hogy mit is tehetnének a probléma megoldásáért. Vagy belebolondulsz, vagy becsukod a szemed, és úgy teszel, mintha a probléma nem létezne. Itt azonban ezt nehéz megtenni. Mert ha te nem veszed észre a problémát, akkor észreveszi a szomszédos teremben tanító tanár, és jelenti az igazgatónak. De gyakran az igazgatóban is működnek az önvédelmi reflexek, és ő sem látja. Sokszor mondták nekem is a tanárok, hogy ne mondjam már nekik, hogy mi van ezzel a gyerekekkel otthon, mert nekik elég azzal foglalkozni, hogy mi van vele az iskolában.

Úgy gondolom, hogy a szociális munkás másik fontos készsége, hogy képes legyen együttműködni az iskolai személyzettel, képes legyen elnyerni azok közreműködését. Nálunk igen eredményes iskola-pszichológusi hálózat működik, és látom, hogy a tanárok gyakran félreértik ennek a szerepét. Odaviszik a gyereket a pszichológushoz, hogy az „javítsa meg”. Másrészt tartanak a segítő foglalkozású szakember kritikai észrevételeitől is. Szóval sok gyanakvást és gyakori rivalizálást tapasztaltam ezen a területen.

Ez nálunk sincs másképp. Főleg, mert nálunk a pszichológus helyezheti csak át a gyereket speciális osztályba, mert mentálisan visszamaradott, vagy súlyos magatartászavarral küzd. Előfordul, hogy ez a gyerektől való megszabadulás egyik módja.

Ilyen persze van. De azért el kell mondanom, hogy minél többet dolgoztam az iskolában, annál inkább tiszteltem a tanárokat, és annál inkább láttam, hogy milyen nehéz munkát végeznek. És a tanárok azt mindig tudják, hogy ki tiszteli őket. Az nagyon rossz, ha ellentét vagy rivalizálás van az iskolai szociális munkás és a tanár között. Ez lehetetlenné teheti a szociális munkás helyzetét.

Sok kritika is érte az iskolai szociális munkásokat az évek folyamán. Azt mondták, hogy a szociális munkás csak egy afféle „vérző szív”, mindig csak a tanár lehet a hibás, a gyerek abszolúte jó. De, tudod mit, ez a vád gyakran méltán ért minket. A szociális munkás jött, körülnézett, és kijelentette, hogy ez a tanár márpedig öli a gyerekeket. Ez persze néha igaz volt, de mit lehet egy ilyen kijelentéssel elérni...?

Az iskolai szociális munka egyik legfontosabb alapelve, hogy nem a gyerek elsősorban a kliens, hanem az iskola maga: a vezetés, a tanárok, a gyerekek, a szülők, még a kisegítő személyzet is. Gyakran láttam, hogy a takarító néni látott el terápiás feladatokat az óráról kizavart gyerek mellett: ő vígasztalta, segített neki, hogy helyreállítsa az önbizalmát, hogy képes legyen jobban viselkedni.

A szociális munkásnak tehát el kellett fogadnia, hogy a gyermek érdekében az iskola egész viszonyrendszerével foglalkoznia kell. Ha ezt nem tette, ha csak egyedül a gyerekekkel foglalkozott, akkor a figyelmen kívül hagyottak bármikor megghiúsíthatták törekvéseit. Az eredmények elérését lehetetlenné tehetette az iskolaigazgató, a tanár, a szülő és bárki. A szociális munkásnak, ha az iskolai munkában eredményes akar lenni, nagy

fokú érettségre van szüksége. Ezen a pályán nem boldogul az, akinek látványos eredmény, állandó dícséret kell. Azt is személyes eredményként kell elfogadni, ha az embernek úgy sikerült javítania a helyzeten, hogy másokat bírt cselekvésre, ha csak a perselyt hordta körbe. A szociális munkásnak a facilitátor szerepéhez kell leginkább értenie.

Kezdetben az iskolai szociális munkát erősen kritizálták, mert a hagyományos modell alapján próbált dolgozni. Fogom ezt a kisgyereket, beviszem az irodámba, játszom vele, és majd a terápia következtében megjavul. Én megértem a tanárokat, amikor erre azt mondják: „Még jó, hogy a gyerek nálad jól viselkedik, amikor kettesben van veled, és egy jót játszhat. De próbáld meg ugyanezt a gyereket másik huszonnégygel számolni és írni tanítani!” Szóval, úgy gondolom, akkor teszünk jót a gyerekekkel, ha abban segítjük, hogy az osztályteremben viselkedjen jól, és ott tudjon dolgozni. Ehhez viszont az iskolai szociális munkásnak meg kell tanulnia más módszerekkel dolgozni, és nem a hagyományos terápiás modellel.

Milyen változásokat figyelt meg az iskolai szociális munkában az elmúlt huszonnégy évben? Legyen szó akár az iskolában jelentkező szociális problémákról, az iskolai szociális munkás feladatairól, a problémakezelési megközelítésekről.

A társadalmi változások meghatározzák azokat a problémákat, melyek az iskolában jelentkeznek. Társadalmunk az elmúlt évtizedekben sokkal nyitottabbá vált, megjelent a televízió, mely megváltoztatta a családok életét. Én úgy látom, hogy ma a problémák sokkal súlyosabbak, és korábban jelentkeznek, mint amikor én a pályámat elkezdtem. Akkor a problémák akkor jelentkeztek, mikor a gyermek 8-9 éves volt, most pedig az iskoláskor kezdetén megjelennek, amikor a gyermek még csak 5 éves. A gyerekek sokkal fejlettebbek, okosabbak, sokkal többet tudnak a világról, de nincs meg az érzelmi érettségük ahhoz, hogy képesek legyenek valamit kezdeni ezzel a nagyobb tudással. Amikor én nyugdíjba mentem, volt egy negyedik osztályos kislány az iskolában, aki írt egy kislánynak egy olyan levelet, amiből világosan kiderült, hogy teljesen tisztában van a szexuális aktus minden vonatkozásával, és hogy mit akar ennek keretében csinálni egy kislánnyal. És a tanár megtalálta a levelet. El lehet képzelni, mit érzett. Hozta a szociális munkáshoz. Rövidre fogva: ez a kilencéves gyermek minden éjjel ébren volt hajnali egyig vagy kettőig, és kemény szex-filmeket nézett a kábeltellevízió. Az apja már aludt, és nem tudta, hogy a kisgyerekek egész éjjel ezeket nézi. Ilyesmi nem fordult elő pályám kezdetén. Vagy olyasmi, hogy a gyerek jön, és sír: „Az anyám kábítószerezik, és én félek, hogy mi lesz velem!” Vagy a nagyszülő jön mondani, hogy a lánya kábítószeres, elhanyagolja a gyereket, és ő nem tudja, mit tegyen.

Mi egy nagyon mobil és heterogén társadalom vagyunk. Valamikor az emberek egy helyen megszülettek, és ugyanazon a helyen haltak meg. Ha valaki elkezdett dolgozni például egy lengyel lakóközösségi iskolában, egy idő után nagyon jól megismerte a lengyel kultúrát. És ez a tudás elegendő volt ahhoz, hogy évtizedekig jól működjön azon a területen. Ma már más a helyzet. Van olyan, hogy egy osztályban a tanulók nyolc-

tízféle kulturális háttérből jöttek. Valamikor azt mondtuk, hogy mi itt mind amerikaiak vagyunk, és a különbségek elhanyagolhatók. Ma már látjuk, hogy ez nem így van. A tanárok túlnyomórészt a fehér középosztályból jönnek, még ha más fajúak és bevándorlók, akkor is átveszik a fehér középosztály értékrendjét. Ezzel a háttérrel nem értik a gyerekeket, vagy a más fajú és kultúrájú gyerek nem érti a fehér középosztályt, nem alkalmazkodnak ehhez, és nem értik, hogy a tanár miért nem szereti őket. Mert mit mond a gyerek, hogy miért nem jön ki a tanárral? Mert a tanár nem szereti őt. Ez nem azért van, mert a tanár olyan gonosz, hanem mert a tanár nem érti őket. És az ember olyan, hogy ha valamit nem ért, akkor azt nem is szereti. A szociális munkás feladata tehát az is, hogy segítse az iskolai személyzetet, hogy megértsék ezeket az emberi interakciókban megnyilvánuló kulturális különbségeket, képesek legyenek ezeket elfogadni, bánni velük, és felülemelkedni rajtuk.

Manapság már a szociális munkások foglalkoznak azokkal a gyerekekkel is, akik iskolát változtatnak, mert a szülők egy másik helyre költöznek. Esetleg egy másik városba. De az én időmben nagy bátorság kellett hozzá, és nem voltam vele túl népszerű, hogy voltak fekete fiúkból álló csoportjaim, olyan fiúkból, akik amiatt panaszkodtak, hogy a tanító nem szereti őket. A csoportfoglalkozásokon pedig arról beszéltünk, hogy mi is történt az órán. Mit csinált a tanító, és mit csináltak ők? Miből gondolják, hogy a tanító nem szereti őket? Ezen keresztül persze sokat tanultak a fehér középosztály értékrendjéről, viselkedéséről. Mert ők szerettek volna kijönni a tanítóval, ők szerették volna elkerülni az iskolaigazgatói behívást, nem akarták, hogy kitegyék őket az iskolából. Csak éppen úgy viselkedtek, ahogy tudtak viselkedni. Nem voltak ők rosszak, csak éppen nem tudták, hogy ha a kultúrájuk által diktált módon viselkednek, az megőrjíti a tanárt. Szóval ez tényleg tipikusan szociális munkás feladat volt.

Ahogy látom a szociális munkás irodalomból, igen súlyos probléma most az Egyesült Államokban a gyerekekkel való visszaélés. Ugyanilyen súlyos probléma volt ez, amikor a pályáját kezdte?

Mielőtt iskolában kezdtem dolgozni, ezzel foglalkoztam egy gyermekvédelmi szolgálatnál. Nem tudom, hogy valóban ennek a problémának az erősödéséről van-e szó, vagy csak most jött el az idő, hogy nyíltan beszéljünk erről. Régebben, ha a szülő brutálisan bántalmazta a gyereket, és szóltam emiatt, azt kérdezte, hogy hogy merészelek én beleszólni abba, hogy ő bottal vagy szíjjal veri a gyereket. Annak idején is láttuk, ha a gyerekeken sérülések voltak, és a gyerekek elmondták, honnan származnak. Szóval igazán nem tudom, hogy erősödött-e a probléma, vagy csak a fegyelmezési módszerekkel kapcsolatos attitűdünk változott. És ami régebben megengedhetőnek tűnt, mint fegyelmezési eszköz, az ma bűncselekménynek minősül. Egyébként részben a szociális munkások feladata az iskolában érzékenyíteni a tanárokat erre. Bemegy a szociális munkás az osztályba, és látja a kékre vert gyereket, megkérdezi a tanítót, mi történt a tanulóval, a tanár pedig nem tudja. Egész nap ott ült a kékre vert gyerek, és nem állt meg, és nem kérdezte meg tőle, hogy mi történt! A

szociális munkások manapság a szolgálaton belüli tréningeket is tartanak, annak tudatosítására például, hogy melyek azok a jelek, melyek arra utalhatnak, hogy a gyerek sérelmére bűncselekmény történik. Ezeknek észlelésekor szólniuk kell a szociális munkásnak.

Szóval a tanároknak is meg kell tanulniuk az együttműködést az iskolai szociális munkással?

Igen. És ha már kifejlődött közöttük a bizalom, akkor bármilyen probléma adódik, mennek a szociális munkáshoz. A szociális munkásnak pedig késznek kell lennie, hogy fogadja ezeket a jelentkezéseket. Nem mondhatja, hogy most éppen nincs ideje, nem tud vele foglalkozni, mert könnyen elvesztheti az emberi hitelét. Néha persze van, hogy nem tudom, mit lehetne tenni, de nem mondhatom, hogy nem tudok semmit sem tenni. Mert azonnal azt kérdezik, hogy mire vagy akkor jó.

Milyen változásokat figyelt meg a problémakezelési megközelítésekben és módszerekben az évek folyamán?

Kezdetben az iskolai szociális munkát a nevelési tanácsadási megközelítés (child guidance approach) jellemezte. Ez volt a terápiás kétszemélyes interjúkra alapozódó modell. Nem vagyok biztos benne, hogy bizonyos mértékben, helyenként nem jellemző-e még ma is. Reálisan tekintve, a kliensek számának növekedése lehetetlenné tette ennek a modellnek a fenntartását. Mert ha olyan helyzetben vagy, hogy az iskolai népesség egy százaléka jelent problémát, akkor ez a módszer még követhető. De amikor tíz százalék problémás, és csak egy szociális munkás van tíz iskolára, akkor állandóan el kell hanyagolni valamit. És a szociális munkás is csak ember, és azt fogja ilyen esetben választani, és csinálni, amit szeret. És nem feltétlenül azokkal a problémákkal fog foglalkozni, amelyek a legsúlyosabbak, vagy amelyeknek a legsúlyosabb következményei vannak. Sokszor mondják az iskolaigazgatók is, hogy ők nagyon kedvelik a szociális munkást, látják, hogy milyen sokat dolgozik, de nem azokkal a gyerekekkel foglalkozik, akik a legtöbb gondot okozzák nekik, akikkel véleményük szerint elsősorban foglalkozniuk kellene.

Na most én nem eszerint a hagyományos terápiás modell szerint dolgoztam, én inkább csoportokkal foglalkoztam, annak ellenére, hogy a kollégáim körében emiatt nem voltam népszerű. Azt mondták, hogy azért nem csinálok egyéni terápiát, mert nem tudom, hogyan kell. Ilyenfajta vádak értek. De úgy láttam, hogy ennek van értelme. A csoport az iskola szervezeti modellje. Az iskolában nem egyéni foglalkozás folyik, hanem a tanító a gyerekek csoportjával foglalkozik. Ez a módszer a tanárok számára is elfogadhatóbb volt, mivel közelebb állt ahhoz, amit ők csinálnak. Ezt inkább teljesítménynek tekintették. Ez nem mond semmit arról, hogy ez jobb volt-e, mint az individuális terápia, sőt még az is lehet, hogy annyira sem volt jó. Viszont még egy nyomós érv szólt emellett. Ha több hasonló problémájú gyerek van egy iskolában, akkor sokkal célszerűbb és hatékonyabb többel foglalkozni egyszerre, mint csak eggyel egy időben. Szóval elég nehezen ment, míg az iskolai szociális munkások elfogadtak egy másik módszert. Azért is, mert az nehezebb volt, mint a már megszokott. Sokkal kellemesebb egy gyerekkel ülni az irodában, játszani,

rajzolni. Ez jó a szociális munkásnak, és biztos, hogy jó a gyereknek is. Én is dolgoztam nevelési tanácsadóban, sokáig csináltam, úgyhogy tudom. Csak az iskolában több értelme van a csoportokkal végzett munkának.

Sokakat érdekelnének nálunk tereptanári tapasztalatai.

Az első dolog, amit mindig elmondok a hallgatóknak: „Emlékezz arra, hogy nem vagy feljogosítva az iskolában való tartózkodásra. Amikor az iskolába mész, te vendég vagy. Bármilyen régen is dolgozol abban az iskolában, mindig csak vendég leszel. Az iskola a tanárok territórium, nem a szociális munkásé. Ha a szociális munkás ott akar támogatást kapni, akkor bajba kerül, mert az nem az ő territórium.” De a szociális munkás is szeretné magát otthon érezni, s nem arra figyelni mindig, hogy mit mond, mit tesz. Szeretné elengedni magát, kellemesen érezni magát, támogatást szeretne. Ez nagy probléma, hogy miképp kaphatja ezt meg, amellet, hogy csak vendég, hogy végső soron mindig egyedül van az iskolában. Emiatt szerveztem én, mint tereptanár, és mint munkaközösség-vezető, támogató csoportokat a hallgatókból, és a gyakorló iskolai szociális munkásokból. Hogy találkozzanak egyszer vagy kétszer egy hónapban. Találkoztunk, meglátogattuk egymást, felhívtuk egymást, még akkor is, ha nem ugyanabban a kerületben dolgoztunk. Nagyon jó volt, hogy meg lehetett beszélni a problémákat olyanokkal, akik hasonló gondokkal küzdöttek. Ez a tereptanári gyakorlatomban is nagyon hatékony módszernek bizonyult, mert a szupervíziós időt fel lehetett használni csoportos tanulásra és támogatásra. Azt tapasztaltam, hogy a hallgatók nagyon hasonló problémákon mennek keresztül, ha nem is azonos időben. És nagyon sokat tudnak tanulni egymástól. Az az igazság, hogy sokkal jobban tanultak egymástól, mint tőlem, mivel ők kortársak voltak. Szóval ez nagyon gazdag forrás volt. Persze én is igyekeztem hozzájárulni. Egyébként az egyetem először nem szerette ezt az újítást. Azt gondolták, hogy ha én megváltoztatom a régi, jól bevált módszert, az individuális szupervíziót, akkor én nem foglalkozom eleget a hallgatókkal, nem biztosítok elegendő tanulási lehetőséget számukra. Jó, mondtam, kérdezzétek meg őket! Ha ők úgy érzik, hogy ez igaz, akkor tenni fogok ez ellen. A megállapodás az volt, hogy probléma esetén elérhető voltam számukra. Ha egy sürgős probléma merült fel, vagy krízishelyzet állt elő, mindig el tudtak érni engem a telefonon, de egyébként mindig önállóan dolgoztak. Nem volt panaszuk erre a módszerre. És végül az egyetem is elfogadta ezt. Egy-egy iskolakerületbe csoportosan helyezték ki a hallgatókat, és helyet adtak a csoportösszejöveteleknek. Egyébként az egyes csoportüléseken a hallgatók határozhatták meg a témát is.

Ezek voltak a kérdéseim. Van-e olyan dolog még, amit szívesen elmondana, amire én nem kérdeztem, de fontos? Amit esetleg üzenne azoknak a magyar hallgatóknak, akik ezt a pályát választották?

Azt szeretném még elmondani, hogy tiszteljük a tanulást. Hinniük kell, hogy az oktatás képes az embereket jobbá tenni. Mert nem dolgozhat valaki az iskolában eredményesen anélkül, hogy ezt ne higgye teljes lelkeből. Nem tudom, milyen háttérből jöttek a hallgatói, de én nagyon szegény bevándorló családból származom, az én anyám csak az általános

iskola első osztályát végezte el. Én nagyon korán megtanultam, hogy mekkora értéke van a tanulásnak. Ez volt a fő oka annak, hogy az iskolában akartam dolgozni, hogy megosszam másokkal, amit az egyetemen tanultam. Talán nem direkt módon, talán csak részben, de emiatt lettem szociális munkás. És úgy gondolom, aki bemegy az iskolába szociális munkásként, annak fel kell tennie magának néhány kérdést. Ezeket én mindig feltettem a hallgatóknak is. Ugyanis ha a hozzám kerülő hallgató az iskolából a legrosszabbakra emlékezik: a megaláztatásokra, a szenvedésekre, a kudarcokra, akkor előfordulhat, hogy azért megy az iskolába, hogy megbüntesse saját múltbéli szenvedéseiért a tanárokat. Ezek azok, akik állandóan hibáztatják a tanárokat, akik folyton panaszkodnak, főleg olyan dolgokra, amelyeket nem lehet megváltoztatni. Emiatt engem nagyon érdekel, hogy mit érez a hallgató, mit tud ő ajánlani, mint szociális munkás, és milyen tapasztalatokat élt át, mint tanuló az iskolában. Szóval én mindig megkérem az idekerülő hallgatókat, hogy csináljanak egy önfelmérést: milyen készségeket hoznak, milyen élettapasztalatokat, mit ajánlanak, és mit akarnak tanulni az iskolában. Ha azt mondják, hogy egyéni terápiát akarnak csinálni a gyerekekkel, akkor azt mondom, hogy ez nem az ő helyük, erre itt nem lesz lehetőségük. Menjenek el egy nevelési tanácsadóba, vagy más ügynökségekhez. Volt olyan hallgató, aki miután végigcsinálta velem a gyakorlatát, úgy döntött, hogy nem vállalja ezt, más területre megy. És ez jól van így, mert tanult valamit. De ami érdekes, hogy úgy döntenek, nem csinálják az iskolai szociális munkát, és például egyéni terápiát csinálnak, de mégis a felmérésnek ugyanazt a módszerét használják, mint az iskolai szociális munkás. Elmennek és megkérdezik a tanárt, megkérdezik az iskolaigazgatót. Mert tudják, hogy nem lehet úgy kezelni egy iskoláskorú gyereket, hogy ne kérdezzék meg a tanárt, és ne próbálnák meg elnyerni az együttműködését. Ez gazdagítja mindkét felet. Éppúgy befolyásolja a gyereket az iskola, mint a szülő. Az iskola nagyon fontos a gyerek életében, az élete nagy részét ott tölti.

Egy másik orientációs pont az iskolai szociális munkához (Magyarországon ez talán nem probléma, de itt igen), hogy sokszor álmodoznak a szociális munkások világmegváltó szerepről. Én legalábbis valaha erről álmodtam. Nagyon nehéz, de képesnek kell lennünk arra, hogy feladjuk ezeket az álmokat. Képesnek kell lennünk arra, hogy résznek érezzük magunkat, aki nem képes minden problémát egymaga megoldani, nem képes minden kérdésre egymaga választ adni. Ez egy nehéz lecke.

Végül: Mit adna útravalóul a kezdő iskolai szociális munkásoknak?

Sok humorérzéket. Ez nagyon fontos, mert rengeteg olyan helyzet van, ami összetörheti a szívüket. Rengeteg fájdalmat kell elviselniük ezen a pályán. És gyakran a nevetés az egyetlen módja annak, hogy megőrizzék a méltóságukat. Vannak dolgok – szenvedés, szomorúság, fájdalom – amelyeket nem lehet megszüntetni, de lehet az embereket segíteni abban, hogy megbirkózzanak ezekkel. Nem lehet eltüntetni, de lehet könnyebbé, elviselhetőbbé tenni. Ez elég.